

RECENZJA

Stanislav Piětak, David Pindur, Daniel Spratek, *Dějiny evangeliků na Těšínku od reformace do tolerance*

Slezská církev evangelická a.v., Český Těšín 2020, 402 s., ilustracje, faksymile
ISBN: 978-80-87340-05-9

Wystąpienie Marcina Lutra w 1517 r. oraz jego kolejne działania nie tylko rozpoczęły nowy wielki rozdział w historii Kościoła, lecz także wpłynęły na wiele innych dziedzin życia, co spowodowało, że skutki reformacji są widoczne do dzisiaj. Śląsk Cieszyński, będący niegdyś księstwem, jest specyficzny nie tylko z powodu swojego położenia, swojej historii, kultury i tradycji, ale też z uwagi na zawile kwestie wyznaniowe. Wyznanie ewangelicko-augsburskie zaczęło zyskiwać zwolenników na obszarze cieszyńskim już parę lat po ogłoszeniu 95 tez, a w 1545 r. zostało ogłoszone przez księcia cieszyńskiego Wacława III Adama oficjalnym wyznaniem księstwa. W ciągu wieków Kościół Ewangelicko-Augsburski kształtował się zatem i zyskiwał wielu wyznawców, jednak niejednokrotnie poddawany był też wielu uciskom. Temat cieszyńskich ewangelików do dzisiaj poruszany jest często przez polskich, czeskich i zagranicznych naukowców, ponieważ stanowią oni ważną i niemałą część społeczeństwa cieszyńskiego, która poprzez swoje działania w wielu dziedzinach w znaczący sposób podtrzymuje odrębność i tożsamość swojego Kościoła.

Autorzy książki reprezentują odmienne dziedziny nauki. David Pindur jest historykiem, Daniel Spratek prawnikiem, a Stanislav Piětak emerytowanym biskupem Śląskiego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego (SCEAV – Slezská církev evangelická a.v.). Zgodnie z informacją umieszczoną we wstępie książki w 2003 r. w ramach tegoż Kościoła została utworzona komisja historyczna. Miała ona pochylić się nad tematem początków oraz rozwoju Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego na ziemi cieszyńskiej aż do momentu wydania patentu tolerancyjnego w 1781 r., ponieważ zauważa się brak opracowań dotyczących tej tematyki w czeskiej historiografii. Dodatkowo dzieło to ma na celu poszerzenie wiedzy członków owego Kościoła i przybliżenie im historii przodków.

Pozycja została wydana w 2020 r. w Czeskim Cieszynie pod patronatem SCEAV dzięki pomocy finansowej Stowarzyszenia Marcina Lutra w Niemczech (Martin-Luther-Bund, SRN). Książka składa się z pięciu rozdziałów, przedmowy, wstępu oraz krótkiego zarysu

historii cieszyńskich protestantów po wprowadzeniu patentu tolerancyjnego. Zawiera również dodatki, jak np. indeks imion i miejsc, wykaz skrótów, streszczenia w językach polskim, niemieckim i angielskim oraz spis nazw miejscowości ziem cieszyńskich w językach czeskim, polskim i niemieckim, gdyż zmieniały one swoje brzmienie na przestrzeni lat. Jak dotąd publikacja została wydana wyłącznie w języku czeskim.

W pierwszym rozdziale poruszana jest kwestia reformacji, rozpoczyna się on jednak od krótkiej definicji terminu „Śląsk Cieszyński”, omówienia okresu przedreformacyjnego i pierwszych oznak reformacji. Następnie narracja podąża w kierunku zapoczątkowanej działaniami Lutra reformacji na obszarze cieszyńskim oraz jej przebiegu. Dalej autorzy opisują życie religijne i organizację kościelną tamże, pochylając się również nad kwestią kaznodziejstwa oraz szkolnictwa. Wskazują oni również na znaczenie reformacji, która odegrała istotną rolę w historii Księstwa Cieszyńskiego.

Rozdział następny poświęcony jest początkom kontrreformacji, która rozpoczęła się w roku 1610 konwersją na katolicyzm księcia cieszyńskiego Adama Wacława, a zakończyła w roku 1654, kiedy po śmierci ostatniej Piastówny, Elżbiety Lukrecji, księstwo na stałe przeszło w posiadanie Habsburgów. Autorzy relacjonują wydarzenia sprzed wojny trzydziestoletniej, opisując również pierwsze lata kontrreformacji na obszarze cieszyńskim oraz czeskie powstanie stanowe. Dalej opisywana jest wojna trzydziestoletnia i to, w jaki sposób odbiła się ona na życiu społeczności cieszyńskiej. W publikacji zawarte są również informacje o życiu i twórczości Jerzego Trzanowskiego, czyli tzw. słowiańskiego Lutra, oraz przywołani inni twórcy działający na rzecz rozwoju reformacji.

W trzecim rozdziale autorzy pochyliли się nad okresem, który nastąpił po zakończeniu wojny trzydziestoletniej i podpisaniu pokoju westfalskiego w 1648 r. i trwał aż do roku 1709, który uznawany jest za datę rozpoczynającą częściową tolerancję. Najpierw zostały opisane wydarzenia poprzedzające śmierć Elżbiety Lukrecji (1653 r.) – jej postawa oraz działalność gwarantowały bowiem szereg swobód cieszyńskim protestantom. Następnie scharakteryzowane zostały rządy Habsburgów i ich działania mające na celu ograniczenie liczby zwolenników reformacji, zwłaszcza w wyniku aktywności miejscowych jezuitów. W dalszej części autorzy zarysowali wydarzenia z 1707 r., czyli zawarcie tzw. konwencji altrasztandzkiej, która stanowi dla ewangelików ważny punkt odniesienia w dziejach ich wyznania, oraz reces egzekucyjny z 1709 r. Oba te ustanowienia przyniosły luteranom znaczne wolności, a nawet możliwość zbudowania własnego kościoła w Cieszynie.

Czwarty rozdział traktuje o duchowym odrodzeniu się protestantyzmu w latach 1709-1730. Opisanie są takie postaci jak Karol XII (1682-1718) czy Józef I Habsburg (1678-1711), których decyzje odegrały ważną rolę w życiu wyznawców Lutra. Scharakteryzowane zostały także w zarysie sytuacja na Morawach i w Czechach oraz poszczególne nurty luteranizmu, jak ortodoksyjność i pietyzm, wraz z ważnymi dla nich postaciami. Następnie autorzy starają się nakreślić zjawisko duchowego odrodzenia na obszarze Księstwa Cieszyńskiego, mocno podkreślając tu działania jezuitów w tym zakresie.

W ostatnim rozdziale autorzy pochyłają się nad okresem, który rozpoczął się po kontr-reformacji karolińskiej i trwał aż do czasu tolerancji józefińskiej – mowa tu o latach 1730-1781. Opis rozpoczyna się od informacji o wygnaniu przedstawicieli pietyzmu, prowadzi przez próbę ograniczenia ewangelickiego samorządu aż do lat ucisku luteran spowodowanego działaniami urzędnika ziemskiego Johanna Christopha von Pfütschnera. Zarysowana została kwestia wojen śląskich, a przede wszystkim opisane to, w jaki sposób oddziaływały one na cieszyńskich ewangelików i funkcjonowanie konsystorza w Cieszynie; przedstawiona została także działalność niektórych kaznodziejów w Kościele Jezusowym, takich jak Jan Krieger, Johann Gottfried Schuchardt czy Thomas Homann. Poruszono ponadto kwestię szkolnictwa. Autorzy starali się nakreślić trudne położenie zwolenników Lutra, zjawisko ich prześladowań oraz zakończenie represji, które nastąpiło wskutek wydania przez Józefa II patentu tolerancyjnego w 1781 r.

Całość publikacji jest zwieńczona zarysem dziejów cieszyńskich protestantów od momentu wydania tegoż patentu aż do dzisiaj.

Moim zdaniem tę pozycję na pewno można zaliczyć do znaczących prac o historii cieszyńskich ewangelików oraz ich Kościoła. Temat poruszony w książce przez długi czas był raczej pomijany przez historyków, dopiero w ostatnich latach zaczynają się pojawiać pozycje traktujące o tym zagadnieniu. Osobiście również zdecydowałam się pochylić nad kwestią początków Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego na obszarze cieszyńskim w swojej pracy licencjackiej. Wielką zaletą tego opracowania jest niezbyt skomplikowany język książki, który umożliwia przybliżenie wiedzy w niej zawartej przeciętnemu czytelnikowi, w tym członkowi Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. W opracowaniu pojawia się również wiele ilustracji, map i fotografii, które umożliwiają odbiorcom bliższe zaznajomienie się z wizerunkami miejsc, zabytków, postaci czy też z dokumentami związanymi z tą tematyką. Pozycja zawiera również dodatki prezentujące w skrótowny sposób biogramy najważniejszych postaci historycznych, miejsc, kościołów, ale też dzieł literackich czy pieśni. Moim zdaniem wszystkie osoby zainteresowane tematyką cieszyńskich ewangelików na pewno uznają tę pozycję za bardzo wartościową. Wydaje mi się jednak, że niektóre zagadnienia zostały w publikacji opisane w nadto skrótowy sposób, jak np. powody konwersji na protestantyzm księcia Wacława III Adama, opisywane obszernie w innych pozycjach historycznych. Następnym minusem jest to, że niekiedy autorzy przedstawiają pewne wydarzenia historyczne w sposób dość jednostronny, przytaczając opinie tylko tych historyków, których zdania są zgodne ze zdaniem danego autora, pomijając zaś te odmienne, znajdujące się w innych znaczących pozycjach. Jako dobry przykład można przywołać opis okoliczności i powodów konwersji na katolicyzm księcia Adama Wacława. Autor przytacza słowa tych historyków, którzy opisują księcia tylko w sposób negatywny – jako człowieka rozpustnego, często oddającego się rozkoszom, przesadnego i korzystającego z rad wróżbitów, nieszlachetnego, niewiernego i niestałego w swych decyzjach. Opis księcia autor kończy zdaniem: „Zatem nie było zbyt trudno przywrócić taką osobę na łono Kościoła

katolickiego”¹. Opisane są ponadto najróżniejsze powody konwersji księcia, natomiast nie wspomniano przy tym o możliwych osobistych, intymnych i duchowych motywach, które zdaniem innych historyków były całkiem możliwe i prawdopodobne. W dodatku autor tego fragmentu opisuje ojca księcia Adama, czyli Wacława Adama, który wcześniej dokonał konwersji na protestantyzm, wyłącznie jako osobę uczciwą, zabiegającą o dobro innych, a zwłaszcza biednych i chorych, zapominając już o jego rozrzutności, rozpucie i przesadności, na co wskazują inni autorzy. Czytając dzieło, czytelnik nieraz ma odczucie, że wyznanie ewangelicko-augsburskie jest jedynym prawdziwym i sensownym, a wszystkie inne, zwłaszcza wyznanie katolickie, tylko utrudniają rozwój temu pierwszemu. Pomijając jednak wymienione uchybienia, na pewno warto sięgnąć po tę pozycję, ponieważ jak na razie stanowi ona jedną z niewielu książek opisujących początki i rozwój Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego na terenie Śląska Cieszyńskiego.

Magdalena Bubík

¹ Tłum. M. Bubík.